

## TAN JAROHATLARI YETKAZISH JINOYATLARINI TERGOV QILISHDA MAXSUS BILIMLARDAN FOYDALANISHNING AMALIYOTI

Ibadova Anjelika Ismatulloyevna

O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi mustaqil izlanuvchisi,  
Samarqand viloyati IIB huzuridagi Tergov boshqarmasi o'ta muhim ishlar bo'yicha tergovchisi  
podpolkovnik

**DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.21934296>**

**Annotatsiya:** Mazkur maqolada tan jarohatlari yetkazish bilan bog'liq jinoyatlarni tergov qilish jarayonida maxsus bilimlardan foydalanishning amaliy jihatlari tahlil qilingan. Jinoyatlarni tergov qilishda sud-tibbiyot ekspertizasi, kriminalistika, biologiya va boshqa maxsus fanlar yutuqlaridan foydalanishning ahamiyati yoritilgan. Shuningdek, tergov harakatlari davomida ekspert va mutaxassislarining ishtiroki, ularning protsessual maqomi hamda maxsus bilimlarning dalillarni to'plash, tekshirish va baholashdagi o'rni ko'rib chiqilgan. Amaldagi tergov amaliyotida uchraydigan muammolar, xususan ekspertiza tayinlashdagi kechikishlar, tergovchi va ekspert o'rtasidagi hamkorlikning ayrim kamchiliklari hamda zamonaviy kriminalistik texnologiyalarni qo'llash bilan bog'liq masalalar tahlil etilgan.

**Kalit so'zlar:** tan jarohati, maxsus bilimlar, sud-tibbiyot ekspertizasi, kriminalistika, tergov amaliyoti, ekspert, mutaxassis, dalillar, jinoyat protsessi

**Аннотация:** В данной статье проанализированы практические аспекты использования специальных знаний при расследовании преступлений, связанных с причинением телесных повреждений. Освещается значение применения достижений судебно-медицинской экспертизы, криминалистики, биологии и других специальных наук в процессе расследования уголовных дел. Кроме того, рассмотрены участие экспертов и специалистов в проведении следственных действий, их процессуальный статус, а также роль специальных знаний при собирании, проверке и оценке доказательств. Проанализированы проблемы, возникающие в современной следственной практике, в частности задержки при назначении судебных экспертиз, отдельные недостатки взаимодействия между следователем и экспертом, а также вопросы, связанные с применением современных криминалистических технологий. Сделан вывод о том, что системное и эффективное использование специальных знаний способствует более оперативному, объективному и качественному расследованию преступлений, а также обеспечивает научную обоснованность судебных решений.

**Ключевые слова:** телесные повреждения, специальные знания, судебно-медицинская экспертиза, криминалистика, следственная практика, эксперт, специалист, доказательства, уголовный процесс.

**Abstract:** This article analyzes the practical aspects of using specialized knowledge in the investigation of crimes involving bodily injuries. It highlights the importance of applying the achievements of forensic medicine, criminalistics, biology, and other specialized sciences during criminal investigations. The study also examines the participation of experts and specialists in investigative activities, their procedural status, and the role of specialized knowledge in the collection, verification, and evaluation of evidence. Furthermore, the article discusses the challenges encountered in investigative practice, including delays in the appointment of forensic examinations, shortcomings in cooperation between investigators and experts, and issues related to the application of modern forensic technologies. The study concludes that the systematic and effective use of specialized knowledge contributes to more efficient, objective, and high-quality criminal investigations while ensuring the scientific reliability of judicial decisions.

**Key words:** bodily injuries, specialized knowledge, forensic medical examination, criminalistics, investigative practice, expert, specialist, evidence, criminal procedure.

O'zbekiston Respublikasida insonning hayoti, sog'lig'i, sha'ni va qadr-qimmati eng oliy ijtimoiy qadriyat sifatida e'tirof etiladi. Xususan, O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 13-moddasida inson, uning hayoti, erkinligi, sha'ni, qadr-qimmati va boshqa ajralmas huquqlari oliy qadriyat ekani, demokratik huquq va erkinliklar esa Konstitutsiya hamda qonunlar bilan himoya qilinishi belgilangan. Shuningdek, Konstitutsiyaning 54-moddasiga ko'ra, insonning huquq va erkinliklarini ta'minlash davlatning oliy maqsadi hisoblanadi. Mazkur konstitutsiyaviy normalar fuqarolarning hayoti va sog'lig'iga qarshi qaratilgan jinoyatlarni o'z vaqtida aniqlash, ularni har tomonlama va xolisona tergov qilish zarurligini belgilaydi.

Tan jarohati yetkazish bilan bog‘liq jinoyatlar amaliyotda eng ko‘p uchraydigan jinoyatlardan biri bo‘lib, ularni tergov qilishda hodisaning sodir etilish mexanizmini, jarohatning kelib chiqish sabablarini, og‘irlik darajasini hamda aybdor shaxsning harakatlari bilan yuzaga kelgan oqibat o‘rtasidagi sababiy bog‘liqlikni aniqlash alohida ahamiyatga ega. Mazkur holatlarni faqat tergovchining huquqiy bilimlari asosida aniqlash har doim ham mumkin emas. Shu sababli sud-tibbiyot, kriminalistika, biologiya, kimyo va boshqa fanlar yutuqlariga asoslangan maxsus bilimlardan foydalanish zarurati yuzaga keladi.

O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat-protsessual kodeksida ekspert va mutaxassislarining jinoyat ishlarini yuritishda ishtirok etishi, ekspertiza tayinlash tartibi hamda maxsus bilimlardan foydalanishning protsessual asoslari belgilab qo‘yilgan. Ekspert tomonidan berilgan xulosa ko‘plab hollarda jinoyatni to‘g‘ri kvalifikatsiya qilish, aybdor shaxsning javobgarlik darajasini belgilash hamda ish bo‘yicha qonuniy va asosli qaror qabul qilishda muhim dalillardan biri hisoblanadi [1].

Tergov amaliyoti shuni ko‘rsatadiki, tan jarohati yetkazish jinoyatlari bo‘yicha hodisa joyini ko‘zdan kechirish, biologik izlarni aniqlash, qon namunalarini olish, jarohat yetkazilgan qurolni tekshirish va jabrlanuvchini sud-tibbiy ekspertizadan o‘tkazish jarayonlarida mutaxassislarining ishtiroki jinoyatni fosh etish samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Masalan, amaliyotda mushtlashuv natijasida jabrlanuvchining vafot etgani yuzasidan dastlab ehtiyotsizlik oqibatida sodir bo‘lgan hodisa degan taxmin ilgari surilgan. Biroq sud-tibbiyot ekspertizasi bosh suyagi sinishi va kuchli mexanik zarba oqibatida miya shikastlanganini aniqlagan, kriminalistik ekspertiza esa hodisa joyidan topilgan metall buyumdagi qon izlari jabrlanuvchiga tegishli ekanligini tasdiqlagan. Natijada jinoyatning haqiqiy sodir etilish mexanizmi aniqlanib, ish to‘g‘ri kvalifikatsiya qilingan.

Insonning hayoti va sog‘lig‘i davlat tomonidan muhofaza qilinadigan eng muhim ijtimoiy qadriyatlardan biridir. Shu bois tan jarohati yetkazish bilan bog‘liq jinoyatlarni o‘z vaqtida aniqlash va har tomonlama tergov qilish huquqni muhofaza qiluvchi organlarning ustuvor vazifalaridan hisoblanadi. Mazkur toifadagi jinoyatlarni tergov qilish jarayonida hodisaning sodir bo‘lish mexanizmi, jarohatning og‘irlik darajasi, uning qanday vosita bilan yetkazilgani hamda jabrlanuvchining sog‘lig‘iga yetkazilgan zarar darajasini aniqlash ko‘p hollarda maxsus bilimlardan foydalanishni talab qiladi. Shu sababli sud-tibbiyot ekspertlari, kriminalistlar va boshqa mutaxassislarining xulosalari tergovning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi [1].

Jinoyat-protsessual qonunchiligiga muvofiq ekspert va mutaxassislar jinoyat ishi bo‘yicha haqiqatni aniqlashga xizmat qiluvchi ilmiy asoslangan xulosalarni taqdim etadilar. Ayniqsa, tan jarohati yetkazish jinoyatlarida sud-tibbiyot ekspertizasi natijalari jinoyatni to‘g‘ri kvalifikatsiya qilish uchun asosiy dalillardan biri bo‘ladi. Masalan, jabrlanuvchining bosh qismiga zarba berilgan holatda dastlab tergovchi ushbu jarohatni yengil tan jarohati deb baholashi mumkin. Biroq sud-tibbiyot ekspertizasi bosh suyagi yorilishi va miya chayqalishini aniqlasa, ushbu holat og‘ir tan jarohati sifatida baholanadi va jinoyatning huquqiy kvalifikatsiyasi o‘zgaradi [2].

Amaliyotda uchraydigan yana bir holatda ikki fuqaro o‘rtasidagi janjal oqibatida jabrlanuvchi qo‘lida kesilgan yara bilan shifoxonaga murojaat qiladi. Gumon qilinuvchi jarohat tasodifan singan shisha bo‘lagi tufayli yuzaga kelganini ta’kidlaydi. Sud-tibbiyot eksperti jarohatning shakli, chuqurligi va yo‘nalishini tahlil qilib, uning o‘tkir tig‘li pichoq bilan yetkazilganini aniqlaydi. Kriminalistik ekspertiza esa hodisa joyidan topilgan pichoqdagi qon izlari jabrlanuvchining biologik namunalariga mos kelishini tasdiqlaydi. Natijada gumon qilinuvchining ko‘rsatmalari rad etilib, ilmiy dalillar asosida jinoyat isbotlanadi [3].

Maxsus bilimlardan foydalanish faqat ekspertiza tayinlash bilangina cheklanmaydi. Hodisa joyini ko‘zdan kechirishda kriminalist mutaxassislarining ishtiroki ham muhim ahamiyatga ega. Masalan, mushtlashuv sodir bo‘lgan joyda ko‘zga tashlanmaydigan qon tomchilari maxsus kimyoviy reaktivlar yordamida aniqlanishi mumkin. Ushbu izlarning joylashuvi va yo‘nalishi hodisaning qanday kechganini tiklash, jabrlanuvchi va gumon qilinuvchining harakatlarini aniqlash imkonini beradi. Shuningdek, kiyimdagi qon izlari, barmoq izlari yoki biologik namunalar keyinchalik DNK ekspertizasida muhim dalil bo‘lib xizmat qiladi [4].

So‘nggi yillarda tergov amaliyotida zamonaviy texnologiyalardan foydalanish kengaymoqda. Jumladan, ayrim murakkab jinoyatlarda hodisa joyi uch o‘lchamli (3D) formatda modellashiriladi. Bu usul tergovchi va sudga hodisa qanday sodir bo‘lganini vizual tarzda ko‘rsatish imkonini beradi. Bundan tashqari, videokuzatuv kameralari yozuvlarini raqamli ekspertiza qilish, mobil telefonlar va boshqa elektron qurilmalardan olingan ma’lumotlarni tahlil qilish ham jinoyatni fosh etishda muhim vositaga aylanmoqda.

Biroq tergov amaliyotida ayrim muammolar ham mavjud. Ba’zan ekspertiza tayinlanishi kechiktiriladi, natijada biologik izlarning bir qismi yo‘qolishi yoki o‘z xususiyatini yo‘qotishi mumkin.

Masalan, hodisa sodir bo‘lgan joy o‘z vaqtida ko‘zdan kechirilmasa yoki qon namunalari belgilangan tartibda saqlanmasa, keyinchalik DNK ekspertizasini o‘tkazish qiyinlashadi. Bundan tashqari, ayrim hollarda tergovchi ekspert oldiga aniq va to‘liq savollar qo‘ymagani sababli ekspert xulosasi ishning barcha holatlarini qamrab olmaydi. Bu esa qo‘shimcha yoki takroriy ekspertiza tayinlanishiga olib keladi va tergov muddatining uzayishiga sabab bo‘ladi [5].

Yuqoridagi misollar shuni ko‘rsatadiki, tan jarohati yetkazish jinoyatlarini tergov qilishda maxsus bilimlardan foydalanish jinoyatni tezkor va xolisona fosh etishning eng muhim omillaridan biridir. Sud-tibbiyot ekspertizasi, kriminalistik tadqiqotlar, biologik va raqamli ekspertizalar bir-birini to‘ldirib, jinoyatning haqiqiy holatini aniqlashga xizmat qiladi. Shu sababli tergovchi va ekspertlarning o‘zaro hamkorligini mustahkamlash, zamonaviy ekspertiza usullarini amaliyotga keng joriy etish hamda mutaxassislarning malakasini muntazam oshirib borish tergov samaradorligini yanada yuksaltirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasining Jinoyat-protsessual kodeksi. – Toshkent: Adolat, 2024.
2. O‘zbekiston Respublikasining "Sud ekspertizasi to‘g‘risida"gi Qonuni. // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi. – 2024.
3. Belkin R.S. *Kriminalistika: problemy, tendensii, perspektivy*. – Moskva: Norma, 2001. – 768 b.
4. Saferstein R. *Criminalistics: An Introduction to Forensic Science*. 13th ed. – New York: Pearson, 2023. – 560 p.
5. Jackson A.R.W., Jackson J.M. *Forensic Science*. 3rd ed. – Harlow: Pearson Education, 2011. – 536 p.